

Boekbespreking

Dr. F. Vernooij, Vrije Universiteit,
(fvernooij@feweb.vu.nl)

ICT IN HET HOGER ONDERWIJS

Boekbespreking van: Henk Frencken, Jan Nedermeijer, Albert Pilot en Ineke ten Dam (red.), (2002) ICT in het hoger onderwijs, Stand van zaken, Universiteit Utrecht (IVLOS) en Universiteit Leiden (ICLON), ISBN 90-393-3134-0, 209 pagina's, € 14,50 (bestellen per e-mail is mogelijk bij mevr W. Veltman: w.veltman@ivlos.uu.nl)

(De E-learning-site van Surf (<http://e-learning.surf.nl/>) biedt niet alleen een recensie van dit boek, maar ook de mogelijkheid om de tekst van het boek te downloaden. Op deze site zal namelijk steeds 1 hoofdstuk van het boek in beknopte vorm verschijnen, met een PDF-bestand eraan gekoppeld van het hele hoofdstuk.)

De invloed van ICT in het hoger onderwijs vindt op zeer veel vlakken tegelijk plaats. De vakinhoud, de ondersteuning vanuit de docenten, de toetsing van de verworven kennis, de organisatie van het onderwijs en de administratie van de studieresultaten zijn even zovele onderwerpen waar de invloed van ICT zich doet gelden. Er is een golf van ontwikkelingen gaande die docenten overspoelt als zij niet alert zijn op wat er allemaal om hen heen aan het veranderen is. Dit boek maakt duidelijk wat er speelt op alle terreinen die te maken hebben met de vormgeving van het onderwijs. Een keur van experts is ingeschakeld om de stand van zaken op een reeks van zeer uiteenlopende onderwerpen weer te geven. Dat doen zij inspirerend en bekwaam met duidelijke voorbeelden als illustratie voor de processen die zij beschrijven.

De onderwerpen die aan bod komen, zijn zeer uiteenlopend. Het boek begint met een kleine rondgang langs de onderwijsfuncties, de manier waarop ICT deze functies kan ondersteunen, een beschrijving van de huidige stand van zaken bij computerondersteund toetsen en een beschrijving van samenwerkend leren binnen een elektronische leeromgeving. Dit deel krijgt een afronding in de beschrijving van ontwikkelingen op het gebied van de registratie van de studievoortgang. Daarna komen aparte thema's aan bod, zoals de keuze voor een digitale leeromgeving, de invloed van nieuwe media op de didactiek, het ontwikkelen van studiemateriaal in elektronische vorm en de veranderende rollen van docent en student. Al deze ontwikkelingen vereisen een visie op de rol van ICT in het onderwijs waarvoor het laatste hoofdstuk de nodige perspectieven schetst.

ICT maakt het mogelijk dat studenten zich meer dan voorheen een beeld kunnen vormen van de competenties die nodig zijn om later als professional te functioneren. Zij

zijn gewend te zappen achter het scherm en verwachten van de onderwijsinstellingen een andere en meer dynamische presentatie van kennis en vaardigheden dan voorheen. Kennis veroudert snel en het gaat erom vaardigheden te ontwikkelen waarmee je snel kennis verwerft op het moment dat die kennis nodig is. Daarmee worden studenten meer en meer verantwoordelijk voor hun eigen ontwikkelingsproces. Paulissen, Outhuis en Jansen geven in hun bijdrage aan dat daarvoor een andere visie is vereist op de definitie van 'primaire proces': 'Voorheen werd daarmee vooral de interactie tussen student en docent bedoeld, maar nu kan het primaire proces beter omschreven worden als het ontwikkelingsproces van de student.' De vraag is hoe docenten het leerproces kunnen bevorderen en op welke wijze zij daarbij nieuwe media kunnen inschakelen.

Interessant aan de beschrijvingen in het boek is dat niet alleen de verandering van de relatie van docent en student centraal staat, maar ook de wijziging in de omgevingsvariabelen. Vroeger bracht de onderwijsafdeling eenmaal per jaar een studiegids uit en liet de invulling van het programma aan de docent. Door de komst van digitale leeromgevingen verandert die taakverdeling automatisch. Administratie en docenten bouwen samen aan een website die actueel en informatief moet zijn, maar die vooral een samenhangend geheel moet vormen met andere vakken, met de logistieke verzorging van lokalen en tentamens en met de studievoortgangsregistratie. De informele rol van colleges (c.q. de contactmomenten van de docent met de studenten) om de lijnen van het programma uit te zetten, wordt geleidelijk overgenomen door de digitale leeromgeving waar een reeks specialisten een bijdrage levert aan de vormgeving van de leerprocessen.

Het spreekt voor zich dat onderwijs met ICT vraagt om een andere didactiek. Van Eijl, Van den Berg en Buskermolen geven in hun bijdrage veel aanknopingspunten voor reflectie. Zij beschrijven de verhoging van efficiëntie en effectiviteit die in het onderwijs kan optreden, maar geven ook aan dat dit niet genoeg is om ervoor te zorgen dat de nieuwe media een drijvende kracht vormen achter de modernisering van het onderwijs. Daarvoor is ook een verhoging van de aantrekkelijkheid van het onderwijs nodig. De vraag is echter of zelfs dat voldoende is om tot een wezenlijke omslag in de didactiek te komen. Nieuwe media maken het mogelijk om nieuwe leerdoelen binnen bereik te brengen. Leerdoelen die voorheen niet haalbaar waren, omdat de middelen ontbraken om die leerdoelen te realiseren. De wezenlijke motor achter de innovatie in didactiek ligt daarom bij de herbezinning op de leerdoelen. De potentie van de nieuwe media komt pas vol tot zijn recht als docenten en studenten zeggen: 'Het is maar goed dat die nieuwe media er zijn, anders had dit nooit gekund.'

Inzet van internet vereist nieuwe informatievaardigheden. Het brongebruik van studenten kan ingrijpend veranderen, omdat internet vele nieuwe bronnen ontsluit. Dat vereist niet alleen nieuwe zoekstrategieën, maar ook beoordelingsstrategieën. Hoe betrouwbaar is de gevonden informatie en hoe relevant is het voor het onderwijs. Ruis, Van de Laar en Frencken geven een goede beschrijving van deze strategieën door ze uit te splitsen in stappen en aandacht te geven aan de manier waarop studenten zich die

stappen eigen kunnen maken. Docenten die via internet ondersteuning willen geven aan deze nieuwe informatievaardigheden zullen zichzelf moeten scholen in de omgang met de nieuwe media. Zij zullen niet alleen vakinhoudelijke, maar ook didactische en technische kennis nodig hebben om mee te gaan in de nieuwe informatievoorziening. Digitale leeromgevingen doorbreken het isolement van docenten en plaatsen hen *de facto* in de positie van lid van een redactieteam.

De recente ontwikkelingen in de keuze en implementatie van digitale leeromgevingen (DLO), maken het thema van de keuze van een DLO inmiddels grotendeels achterhaald. Het boek besteedt daar nog wel enkele hoofdstukken aan en het is ook nuttig als docenten weten welke mogelijkheden er op dit vlak in principe zijn. Maar het keuzeproces voor een DLO is op veel instellingen voor hoger onderwijs inmiddels al voorbijgegaan aan de deur van de docent. De tijd dat docenten zelf de voor- en nadelen van diverse systemen konden afwegen en konden uitzoeken welk systeem het beste paste bij hun eigen onderwijs is verleden tijd. Die besluitvorming is opgeschoven naar het hoogste niveau van een onderwijsinstelling waar collectief en ondersteund vanuit de centrale ICT-diensten een leeromgeving is gekozen, die voor de docenten de uitgangspositie voor hun onderwijs geeft.

Een van de zaken waarin het boek uitblinkt, is de verwijzing naar websites die interessant zijn voor het onderwijs. Op veel plaatsen staan internetadressen die bronnen ontsluiten. Daardoor blijft het boek niet op zichzelf staan, maar gaat het onderdeel uitmaken van een netwerk. De beschikbaarheid van ADSL of kabel laat zich voelen als een zinvolle mogelijkheid om permanent entree te hebben tot dat netwerk. Die aandacht voor internetadressen is tegelijk inspirerend en riskant, want internetadressen kunnen snel veranderen. Om dat te ondervangen is een centrale site nodig waar updates van de adressen bijgehouden worden. Die site is deels aanwezig via <http://e-learning.surf.nl/>, maar op het moment van het schrijven van deze recensie was de pagina <http://e-learning.surf.nl/e-learning/boekenensites/1432> nog niet geactiveerd voor aanvullende informatie. Dat zal op het moment van verschijnen van deze boekbespreking wel anders zijn. Maar misschien is dan het adres ook anders.

Het gaat te ver om in deze bespreking aandacht te geven aan alle waardevolle bijdragen in het boek. Een groot aantal experts hebben hun kennis over de vele aspecten van het gebruik van ICT in het onderwijs helder onder woorden gebracht. Dat geeft veel stof tot reflectie, zowel voor docenten die zich nog weinig verdiept hebben in de technologische revolutie die gaande is, als voor docenten die zich al jaren intensief bezig houden met de ontwikkelingen in ICT. Overigens doet de vraag zich voor of de term 'docenten' inmiddels verbreed moet worden tot een ruimer begrip dat ook alle administratieve en technische medewerkers aan het onderwijs omvat.

